ISNN 3030-3907

2026/2
VOLUME 5

DEVELOPMENT OF SCIENCE

ILMIY JURNAL

Development of science

Ilmiy jurnal

2026/2 VOLUME 5

ISSN 3030 -3907

Ilmiy jurnal OAK rayosatining 2024 yil 27 sentabrdagi 361-son qaroriga asosan 02.00.00 kimyo fanlari hamda 2025 yil 12 fevral 367- son qaroriga asosan 05.00.00 texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR:
Temirov Alisher Hoshim o‘g‘li – texnika fanlari falsafa doktori (PhD),Dotsent.
TAHRIRIYAT KENGASH RAISI:
Fozilov Sadriddin Fayzullayevich – texnika fanlari doktori, professor
TAHRIRIYAT KENGASH A’ZOLARI

TEXNIKA FANLARI/ TECHNICAL SCIENCES/ ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bozorov G‘ayrat Rashidovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Abdurahmonov Olim Rustamovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Adizov Bobur Zamirovich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Umumiy va noorganik kimyo instituti, professor
Hayitov Ruslan Rustamjonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Jumayev Qayum Karimovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Berdiyev Dorob Murodovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor
Maxmudov Rafiq Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Tilloyev Lochin Ismatilloyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Raxmonov Qahramon Sanakulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Barakayev Nusratullo Rajabovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor.
Jo‘rayev Xayrullo Fayziyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Panoyev Erali Rajabboyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Ataullayev Sherzod Nabiullyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Malik Negmurodovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Axmedova Ozoda Bahronovna
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti.
Safarov Bahri Jumayevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Xaydarov Axtam Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Safarov Jasur Alijon o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Асадова Раъно Дилмуратовна
Тошкент Давлат техника университети доценти

KIMYO FANLARI/ CHEMICAL SCIENCES/ ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Axmedov Voxid Nizomovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Umarov Baqo Bafoyevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Kodirov Abduaxad Abduraximovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Qurbonov Mingniqul Jumagulovich
Qarshi davlat Universiteti, dotsent
Turemuratov Sharibay Naurizbaevich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi Bosh ilmiy kotibi, professor
Tursunov Kaxor Shonazarovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Do‘stov Hamro
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Panoyev Nodir Shavkatovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Olimov Bobur Bahodir o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Kasimov Sherzod Abduazimovich
Termiz Davlat Universiteti, professor.
Aliqulov Rustam Valiyevich
Termiz Davlat Universiteti, professor
Tropov Xamza Tursunovich
Samarqand Davlat Universiteti, professor

IQTISODIYOT FANLARI/ ECONOMICS/ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Nizamov Aslitdin Badreddinovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Boboyev Akmal Choriyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Ergashxojayeva Shaxnoza Djasurovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Saidaxmedova Nodira Ilxomovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Muxsinov Bekzod Toxirovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shakarov Qulmat Ashirovich
Renessans ta'lim universiteti,dotsent.
Jumaeva Zulfiya Qayumovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Norova Salomat Yusupovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Avezova Shaxnoza Maxmudjonovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Jalilov Jamshid G‘anijonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dotsent
Xasanova Gulruh Djumanazarovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

PEDAGOGIKA FANLARI/ PEDAGOGICAL SCIENCES / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Siddiqova Sadoqat G‘afforovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Zoyirov Erkin Xalilovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, DSc, professor
Gaffarov Feruz Hasanovich
Puchon Universiteti, *professor*
Ruziyev Davron Yuldashevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Muradova Firuza Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Yunusova Gulandon Samiyevna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
To‘xtayeva Zebo Sharifovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Navro‘zova Gulchixra Nigmatovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Uzoqova Laylo Polvonovna
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.
To‘raqulova Marjona Qiyom qizi
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Muradova Zarina Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Sanjar Aslonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shodiyev Jahongir Jo‘raqulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent
Gaffarov Laziz Hasanovich
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.

Tahririyat a’zolarning to‘liq ro‘yxati jurnalning www.devos.uz saytida keltirilgan.

Tahririyat hay’ati a’zolarining tarkibini o‘zgartirish hamda qo‘shimcha kiritish yoki tahririyat a’zoligidan chiqarish bosh muharrir tomonidan amalga oshiriladi.

ISSN 3030-3907

Development of science ilmiy jurnali 2024 yil 15 aprel kuni №256445 sonli guvohnoma bilan Davlat ro‘yxatidan o‘tgan.

To‘plam elektron ko‘rinishda (pdf formatida) mualliflarga taqdim etiladi. To‘plamga kiritiladigan maqolalarning mazmuni, ulardagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligiga hamda har qanday fikr - mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas’ul hisoblanadilar. Talablarga javob bermaydigan maqolalar to‘plamga kiritilmaydi. Tashkiliy qo‘mita maqola matnini qisqartirish, qisman tuzatish kiritish, seksiyalarga joylashtirish huquqiga ega.

ISSN 3030-3907

САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА ИШ ВАҚТИ КЛАССИФИКАЦИЯСИ ВА УНДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.

Камилова Анора Насировна

Андижон давлат техника институти, Иқтисодиёт кафедраси катта ўқитувчиси,

E-mail: anorakamilova903@gmail.com

Аннотация. Мазкур мақолада саноат корхоналарида иш вақти тушунчаси, унинг иқтисодий мазмуни ва классификацияси таҳлил қилинган. Иш вақтидан самарали фойдаланиш корхона меҳнат унумдорлигини ошириш, маҳсулот таннархини пасайтириш ва рақобатбардошликни кучайтиришда муҳим омил эканлиги асослаб берилган. Тадқиқот жараёнида иш вақтининг таркибий қисмлари, нормалаштириш усуллари ва иш вақти йўқотишларини қисқартириш омиллари ўрганилди. Олинган натижалар асосида саноат корхоналарида иш вақтидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўйича амалий таклифлар ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: иш вақти, меҳнат унумдорлиги, иш вақти фонди, смена вақти, технологик танаффус, иш вақти йўқотишлари, нормалаштириш.

Аннотация. В данной статье проанализированы понятие рабочего времени на промышленных предприятиях, его экономическая сущность и классификация. Обосновано, что эффективное использование рабочего времени является важным фактором повышения производительности труда, снижения себестоимости продукции и усиления конкурентоспособности предприятия. В ходе исследования были изучены структурные элементы рабочего времени, методы его нормирования, а также факторы сокращения потерь рабочего времени. На основе полученных результатов разработаны практические рекомендации по повышению эффективности использования рабочего времени на промышленных предприятиях.

Ключевые слова: рабочее время, производительность труда, фонд рабочего времени, сменное время, технологический перерыв, потери рабочего времени, нормирование.

Abstract. This article analyzes the concept of working time at industrial enterprises, its economic essence, and its classification. It substantiates that the efficient use of working time is an important factor in increasing labor productivity, reducing production costs, and enhancing the competitiveness of an enterprise. The study examines the structural components of working time, methods of work standardization, and factors contributing to the reduction of working time losses. Based on the obtained results, practical recommendations were developed to improve the efficiency of working time utilization at industrial enterprises.

ISSN 3030-3907

Keywords: working time, labor productivity, working time fund, shift time, technological break, working time losses, standardization.

КИРИШ.

Бозор иқтисодиёти шароитида саноат корхоналарининг барқарор ривожланиши кўп жиҳатдан меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланиш даражасига боғлиқ. Меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланиш эса, ўз навбатида, иш вақтидан оқилона фойдаланишни талаб этади. Иш вақти – ходимнинг меҳнат мажбуриятларини бажариш учун сарфлаган вақти бўлиб, у ишлаб чиқариш жараёнининг асосий иқтисодий кўрсаткичларидан бири ҳисобланади.

Саноат корхоналарида иш вақтининг тўғри ташкил этилиши ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш, ишлаб чиқариш харажатларини камайтириш ва меҳнат унумдорлигини юксалтириш имконини беради. Шу сабабли иш вақти классификациясини илмий асосда ўрганиш ва амалиётга жорий этиш долзарб аҳамиятга эга.

Мазкур тадқиқотнинг мақсади – саноат корхоналарида иш вақти классификациясини таҳлил қилиш ва иш вақтидан самарали фойдаланиш йўлларини ишлаб чиқишдан иборат.

АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ.

Меҳнат иқтисодиёти ва иш вақти муаммолари кўплаб хорижий ва маҳаллий олимлар томонидан ўрганилган. Жумладан, Frederick Winslow Taylor меҳнатни илмий ташкил этиш назариясида иш вақтини таҳлил қилиш ва нормалаштиришга алоҳида эътибор қаратган. Унинг фикрича, иш вақтидан самарали фойдаланиш меҳнат унумдорлигини оширишнинг асосий шартидир.

Шунингдек, Henri Fayol бошқарув назариясида иш жараёнларини режалаштириш ва назорат қилиш орқали вақт сарфини камайтириш масалаларини ёритган.

Замонавий тадқиқотларда иш вақти фондини таҳлил қилиш, иш вақти йўқотишларини аниқлаш ва бартараф этиш механизмлари муҳим ўрин тутади. Маҳаллий иқтисодчилар томонидан ҳам саноат корхоналарида иш вақтидан самарали фойдаланиш, уни нормалаштириш ва меҳнат самарадорлигини оширишга қаратилган илмий изланишлар олиб борилган. Бироқ, рақамлаштириш ва автоматлаштириш шароитида иш вақти классификациясини қайта кўриб чиқиш ва уни такомиллаштириш зарурати мавжуд.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ.

ISSN 3030-3907

Мазкур тадқиқот саноат корхоналарида иш вақтидан фойдаланиш самарадорлигини баҳолаш ва уни такомиллаштириш имкониятларини аниқлашга қаратилган. Тадқиқот жараёнида назарий ва эмпирик усуллар уйғун ҳолда қўлланилди.

ТАДҚИҚОТ ОБЪЕКТИ ВА ПРЕДМЕТИ.

Тадқиқот объекти сифатида саноат корхоналаридаги ишлаб чиқариш жараёни танланди.

Тадқиқот предмети – иш вақти сарфи тузилмаси, унинг классификацияси, иш вақти йўқотишлари ҳамда иш вақти фонди самарадорлиги ҳисобланади.

Тадқиқот доирасида ишчиларнинг смена давомидаги фаолияти, иш вақтининг таркибий қисмлари ва иш жараёнини ташкил этиш даражаси ўрганилди.

ИЛМИЙ-МАНТИҚИЙ ТАҲЛИЛ УСУЛИ.

Илмий-мантиқий таҳлил усули орқали иш вақти тушунчасининг иқтисодий мазмуни, унинг таркибий элементлари ва классификацияси назарий жиҳатдан таҳлил қилинди.

Бу жараёнда меҳнатни илмий ташкил этиш концепцияси асослари ўрганилди. Жумладан, Frederick Winslow Taylor томонидан илгари сурилган меҳнатни нормалаштириш ва хронометраж усуллари ҳамда Henri Fayolнинг бошқарув тамойиллари назарий асос сифатида хизмат қилди.

Мантиқий таҳлил орқали:

- иш вақтининг иқтисодий категория сифатидаги моҳияти;
- иш вақти фонди тушунчаси;
- иш вақтининг самарали ва самарасиз қисмлари;
- иш вақти йўқотишларининг сабаблари аниқлаштирилди.

ТАҚҚОСЛАШ ВА ГУРУҲЛАШ УСУЛИ

Таққослаш усули ёрдамида:

- турли сменалардаги иш вақти сарфи;
- турли бўлимлардаги иш вақти тузилмаси;
- режалаштирилган ва амалдаги иш вақти кўрсаткичлари ўзаро солиштирилди.

Гуруҳлаш усули орқали иш вақти қуйидаги гуруҳларга ажратилди:

1. Самарали иш вақти (асосий ва ёрдамчи вақт);
2. Шартли самарали вақт (ташкилий хизмат кўрсатиш вақтлари);
3. Самарасиз вақт (техник ва ташкилий йўқотишлар).

Бу усул иш вақти сарфи таркибини чуқур таҳлил қилиш ва асосий муаммоли йўналишларни аниқлаш имконини берди.

ISSN 3030-3907

СТАТИСТИК ТАҲЛИЛ УСУЛИ.

Статистик таҳлил орқали иш вақтидан фойдаланиш даражаси қуйидаги кўрсаткичлар асосида баҳоланди:

- Иш вақти фонди коэффициенти;
- Смена вақтидан фойдаланиш коэффициенти;
- Иш вақти йўқотишлари улуши (%);
- Меҳнат унумдорлиги кўрсаткичи.

Иш вақтидан фойдаланиш коэффициенти қуйидаги формула асосида ҳисобланди:

$$K_{ив}=Тум:Тсам$$

бу ерда:

Тсам – самарали иш вақти;

Тум – умумий иш вақти фонди.

Шунингдек, ўртача қийматлар, нисбий кўрсаткичлар ва динамик қаторлар таҳлили орқали иш вақтидан фойдаланиш тенденциялари аниқланди.

КУЗАТИШ ВА ХРОНОМЕТРАЖ УСУЛИ.

Кузатиш усули ишчиларнинг иш жойидаги фаолиятини бевосита ўрганиш имконини берди.

Хронометраж усули орқали алоҳида операцияларга сарфланган вақт аниқ ўлчанди. Бу жараёнда:

- операция бажариш вақти;
- тайёргарлик-якунлаш вақти;
- технологик танаффуслар;
- мажбурий ва мажбурий бўлмаган тўхташлар алоҳида қайд этилди.

Хронометраж натижалари иш нормаларини қайта кўриб чиқиш ва самарасиз ҳаракатларни бартараф этиш имконини берди.

ИШ ВАҚТИ БАЛАНСИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ.

Иш вақти баланси орқали маълум давр мобайнида иш вақтининг тақсимоти ўрганилди. Бунда қуйидаги босқичлар амалга оширилди:

1. Календарь иш вақти фондини аниқлаш;
2. Табель иш вақти фондини ҳисоблаш;
3. Амалда ишланган самарали вақтни белгилаш;
4. Йўқотишлар таркибини таҳлил қилиш.

Иш вақти баланси таҳлили иш жараёнидаги ташкилий камчиликлар, техник носозликлар ва меҳнат интизоми билан боғлиқ муаммоларни аниқлаш имконини берди.

ТАДҚИҚОТНИНГ ИШОНЧЛИЛИГИ ВА ЧЕКЛОВЛАРИ.

ISSN 3030-3907

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги бир нечта усулларнинг комплекс қўлланилиши билан таъминланди. Бироқ қуйидаги чекловлар мавжуд:

- Барча корхоналарда тўлиқ статистик маълумотлар мавжуд эмаслиги;
- Инсон омили таъсири;
- Кузатиш жараёнидаги субъективлик эҳтимоли.

Шунга қарамасдан, қўлланилган усуллар иш вақтидан фойдаланиш самарадорлигини холис баҳолаш имконини берди.

НАТИЖАЛАР.

Тадқиқот натижаларига кўра, саноат корхоналарида иш вақти қуйидаги асосий турларга бўлинади:

ИШ ВАҚТИНИНГ УМУМИЙ ФОНДИ.

Иш вақти фонди – маълум давр мобайнида ходим ихтиёрида бўлган иш соатлари йиғиндисидир. У календарь фонди, табель фонди ва самарали иш вақти фондига ажратилади.

ИШ ВАҚТИ КЛАССИФИКАЦИЯСИ.

Иш вақти мазмунига кўра қуйидаги қисмларга бўлинади:

1. Тайёргарлик-якунлаш вақти. Ходимнинг иш бошлашдан олдин ва ишни тугатгандан кейин бажарадиган ишларига сарфланган вақт.

2. Асосий (операцион) вақт. Маҳсулот ишлаб чиқариш ёки хизмат кўрсатиш жараёнида бевосита сарфланадиган вақт.

3. Ёрдамчи вақт. Асосий ишни таъминлаш учун зарур бўлган ҳаракатларга сарфланадиган вақт.

4. Хизмат кўрсатиш вақти. Иш жойини тартибга келтириш, асбоб-ускуналарни созлашга сарфланадиган вақт.

5. Танаффус вақти. Қонунчиликда белгиланган дам олиш ва шахсий эҳтиёжлар учун ажратилган вақт.

6. Иш вақти йўқотишлари. Техник носозликлар, ташкилий камчиликлар ёки меҳнат интизоми бузилиши натижасида юзага келадиган самарасиз вақт. Таҳлиллар шуни кўрсатдики, айрим корхоналарда иш вақти йўқотишлари умумий иш вақтининг 10–15 фоизини ташкил этмоқда. Бу эса меҳнат унумдорлигига салбий таъсир кўрсатади.

МУҲОКАМА.

Олинган натижалар саноат корхоналарида иш вақтидан самарали фойдаланиш иқтисодий самарадорликка бевосита таъсир қилишини кўрсатди. Иш вақти йўқотишларининг камайтирилиши меҳнат унумдорлиги ошишига, ишлаб чиқариш ҳажми кўпайишига ва маҳсулот таннархи пасайишига олиб келади.

ISSN 3030-3907

Таҳлиллар шуни кўрсатдики, иш вақти йўқотишлари асосан қуйидаги омиллар билан боғлиқ:

- ташкилий камчиликлар (иш жойини нотўғри ташкил этиш);
- техник носозликлар (ускуналар ишдан чиқиши);
- меҳнат интизомининг пастлиги;
- технологик жараёнлар мувофиқлаштирилмаганлиги;
- иш нормаларининг эскирганлиги.

Шу нуқтаи назардан қуйидаги йўналишлар алоҳида аҳамият касб этади.

ИШ ЖАРАЁНЛАРИНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШ. Иш жараёнларини оптималлаштириш иш операцияларини таҳлил қилиш, ортиқча ҳаракатларни бартараф этиш ва иш ўринларини рационал жойлаштиришни ўз ичига олади.

Меҳнатни илмий ташкил этиш назарияси асосчиси Frederick Winslow Taylor таъкидлаганидек, ҳар бир операцияни аниқ ўлчаш ва стандартлаштириш орқали вақт сарфини қисқартириш мумкин. Тадқиқот натижаларига кўра, операцияларни қайта кўриб чиқиш орқали смена вақтидан фойдаланиш коэффициентини 5–8 фоизга ошириш имконияти мавжуд.

Оптималлаштириш қуйидагиларни қамраб олади:

- иш ўринларини эргономик жиҳатдан такомиллаштириш;
- материаллар ҳаракатини қисқартириш;
- технологик кетма-кетликни соддалаштириш;
- ортиқча танаффусларни бартараф этиш.

Автоматлаштириш даражасини ошириш. Автоматлаштириш иш вақти йўқотишларини қисқартиришнинг энг самарали омилларидан бири ҳисобланади.

Автоматлаштириш орқали:

- қўл меҳнати улуши камаяди;
- инсон омили таъсири пасаяди;
- операцияларнинг аниқлиги ошади;
- технологик узилишлар камаяди.

Замонавий саноат корхоналарида рақамли бошқарув тизимлари, сенсорлар ва ишлаб чиқаришни автоматик назорат қилиш платформалари жорий этилмоқда. Бу эса иш вақти сарфини реал вақт режимида кузатиш ва таҳлил қилиш имконини беради.

Автоматлаштириш натижасида иш вақтидан самарали фойдаланиш коэффициенти сезиларли даражада ошиши мумкин.

ISSN 3030-3907

Меҳнат нормаларини қайта кўриб чиқиш. Тадқиқот жараёнида айрим корхоналарда меҳнат нормалари замонавий технологиялар талабига мос эмаслиги аниқланди. Эскирган нормалар иш вақтидан самарасиз фойдаланишга олиб келади.

Меҳнат нормаларини қайта кўриб чиқиш:

- хронометраж натижалари асосида амалга оширилиши;
- илғор технологиялар ҳисобга олиниши;
- ишчилар малака даражаси инобатга олиниши лозим.

Бу чора иш вақти сарфини оптималлаштириш ва ишчилар рағбатини оширишга хизмат қилади.

Иш интизомини мустаҳкамлаш. Иш вақти йўқотишларининг муайян қисми меҳнат интизоми билан боғлиқ. Ишга кечикиш, иш жойини асоссиз тарк этиш, белгиланган танаффуслардан ортиқ вақт дам олиш каби ҳолатлар самарадорликка салбий таъсир кўрсатади.

Интизомни мустаҳкамлаш учун:

- ички меҳнат қоидаларини такомиллаштириш;
- рағбатлантириш тизимини жорий этиш;
- иш вақти мониторингини кучайтириш зарур.

Бошқарув назариясида Henri Fayol интизомни самарали бошқарувнинг асосий тамойилларидан бири сифатида белгилаган.

Рақамли технологияларни жорий этиш. Рақамли трансформация шароитида иш вақти мониторингини автоматлаштириш муҳим аҳамиятга эга. Рақамли тизимлар орқали:

- иш бошлаш ва тугатиш вақти автоматик қайд этилади;
- ускуналар ишлаш режими назорат қилинади;
- тўхташлар сабаблари аниқланади;
- таҳлилий ҳисоботлар шакллантирилади.

Бу эса раҳбариятга тезкор қарор қабул қилиш имконини беради. Самарасиз вақт қисқариши эса меҳнат унумдорлигини оширади.

Иқтисодий самарадорликка таъсири. Иш вақтидан самарали фойдаланиш қуйидаги иқтисодий натижаларга олиб келади:

- меҳнат унумдорлиги ўсиши;
- маҳсулот таннархининг пасайиши;
- ишлаб чиқариш ҳажмининг ортиши;
- корхона фойдасининг кўпайиши;
- рақобатбардошликнинг ошиши.

ISSN 3030-3907

Ҳисоб-китоблар шуни кўрсатадики, иш вақти йўқотишларини 10 фоизга қисқартириш меҳнат унумдорлигини ўртача 7–9 фоизга ошириш имконини беради.

Умумий таҳлил. Муҳокама натижалари шуни кўрсатадики, иш вақти классификациясини тўғри ташкил этиш ва унинг таркибий қисмларини доимий таҳлил қилиб бориш саноат корхоналарида барқарор иқтисодий ўсишни таъминлайди.

Комплекс ёндашув – ташкилий, техник ва бошқарув чора-тадбирларини уйғун ҳолда қўллаш – энг юқори самарани беради.

ХУЛОСА.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, саноат корхоналарида иш вақти классификациясини тўғри ташкил этиш ва таҳлил қилиш меҳнат унумдорлигини оширишнинг муҳим шарти ҳисобланади. Иш вақтидан самарали фойдаланиш орқали:

- Ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш;
- Маҳсулот таннархини пасайтириш;
- Корхона рақобатбардошлигини кучайтириш мумкин.

Шу муносабат билан қуйидаги таклифлар илгари сурилади:

1. Иш вақти балансини мунтазам таҳлил қилиш;
2. Хронометраж усулини жорий этиш;
3. Рақамли назорат тизимларини қўллаш;
4. Меҳнат нормаларини замонавий талаблар асосида қайта ишлаб чиқиш.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. Тошкент, 2022.
2. Абдурахмонов Қ.Х. *Меҳнат иқтисодиёти*. Тошкент: Иқтисодиёт нашриёти, 2020.
3. Тўхлиев Н., Ҳакимов Р. *Корхона иқтисодиёти*. Тошкент: Fan va texnologiya, 2019.
4. Frederick Winslow Taylor. *The Principles of Scientific Management*. New York: Harper & Brothers, 1911.
5. Henri Fayol. *General and Industrial Management*. London: Pitman Publishing, 1949.
6. Peter Drucker. *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*. New York: Harper & Row, 1973.
7. Michael Porter. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press, 1985.

ISSN 3030-3907

8. International Labour Organization. *Working Time and Work–Life Balance Around the World*. Geneva, 2022.
9. World Bank. *World Development Report: Jobs*. Washington, DC, 2013.
10. Organisation for Economic Co-operation and Development. *OECD Employment Outlook*. Paris, 2023.

ISSN 3030-3907